

O`ZBEKISTONDA BOSHLANG`ICH TA`LIM TIZIMINING MUHIM PRINSPLARI

Achilova Iroda Uralovna

*Қашқадарё вилояти Ғузур тумани Халқ таълими булимига қарашли
12-умумий ўрта таълим мактабининг бошланғич синф ўқитувчиси*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O`zbekiston boshlang`ich ta`lim tizimining zamonaviy yondashuvi, tarkibiy qismi, uning mazmun-mohiyati hamda ilmiy-nazariy qarashlar va rivojlanish tarixi to`g`risida so`z yuritiladi.*

**Kalit so`zlar:** *ta`lim, rivojlantirish, zamonaviy bilim darajasi, onlayn, xalqaro, iqtidorli bolalar, kelajak, pedagogik texnologiyalar, metodika, bilim, malaka, yondashuv, tahlil, tavsiya.*

Аннотация: *В этой статье рассматривается современный подход к системе начального образования в Узбекистане, её составляющие, сущность её содержания и история научной теории и развития.*

Ключевые слова: *образования, разработка, уровень современных знаний, онлайн, международный, одаренные дети, будущее, педагогические технологии, методология, знание, подход, анализ, рекомендуемые.*

Annotation: *This article discusses the modern approach to the system of primary education in Uzbekistan, its components, the essence of its content and the history of scientific theory and development.*

Key words: *education, development, level of modern knowledge, online, international, gifted children, the future, pedagogical technologies, methodology, knowledge, approach, analysis, recommended.*

O`zbekistonda boshlang`ich sinf o`quvchilarini zamon talablari asosida ijtimoiy faol shaxs qilib tarbiyalash muhim vazifalardan biridir. Chunki bugungi kunda umumiy o`rta ta`lim maktablarining 50 foizdan ortig`ini boshlang`ich sinf o`quvchilari tashkil etadi. Boshlang`ich sinf o`quvchilariga ta`lim-tarbiyani qulay usullar va yuqori talablar asosida tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Boshlang`ich sinf o`quvchilariga zamon talablari asosida bilim berish hozirgi kunda dolzarb masalaga aylanib ulgurgan.

Har bir inson va jamiyat adolatlilik qobiliyatiga ega bo`lishi kerak. Shu munosabat bilan boshlang`ich sinf o`quvchilari ongiga quyidagi narsalarni shakllantirish orqali quyidagi ko`nikmalarni singdirish mumkin:

- o`zini namoyon qilish;
- boshqalarni hurmat qilishni o`rgatish;
- axloqiy munosabatlarga moslashish.

Bunday yondashuv 7-11 yoshli bolalar ongi va qalbida adolat ko`nikmalarini shakllantirishda muhim poydevor bo`lib xizmat qiladi. Bu yoshdagi o`quvchilar shakllanish bosqichida bo`lganligi sababli ularning ongi va qalbi ilgari surilgan g`oyalarni qabul qiladi.

Shuni hisobga olgan holda Birlashgan Millatlar Tashkiloti ta'limda adolat tamoyiliga ustuvor ahamiyat berish va singdirish bo'yicha sa'y-harakatlarni rag'batlantirmoqda. O'quvchilarning adolatlilik ko'nikmalari turli xalqaro dasturlar orqali nazorat qilinadi. Masalan, shunday dasturlardan biri PISA xalqaro dasturidir. Dastur talabalarda ijtimoiy adolatni shakllantirish va ularni kutilganidek bilimli qilishga qaratilgan. Shu munosabat bilan boshlang'ich ta'lim o'quv dasturlarida adolat va ijtimoiylik ustuvor bo'lishi kerak, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun alohida chora-tadbirlar talab etiladi.

Sifatli ta'lim – aniq va to'g'ri, o'quvchilarning yoshi, jismoniy va aqliy imkoniyatlariga mos bilimlar yig'indisidir. Shu bois sifatli bilim berish jarayonini amalga oshirishda boshlang'ich ta'limda o'quv fanlarini kategoriyali o'qitish samaralidir. Shu maqsadda mamlakatimizda boshlang'ich ta'lim yangi ishlab chiqilgan Milliy o'quv dasturi asosida maxsus, gumanitar va tabiiy fanlarga bo'lingan holda o'qitiladi. Natijada, 7-11 yoshdagi bolalar tabiiy-ilmiy, ijtimoiy va nazariy tushunchalarga ega bo'lish ehtimoli ko'proq. Shu bilan birga,:

- mavzular bo'yicha o'zaro bog'liqlikka erishish;
- fanlararo integratsiyani ta'minlash;
- o'quv fanlari bo'yicha mustaqil ta'lim yo'nalishini kuchaytirish ta'lim sifatini yanada oshishiga asos bo'la oladi.

Bunday yondashuv boshlang'ich sinf o'quvchilarini bilim bilan qurollantirish, bilim orqali tarbiyalash imkonini beradi. Bilim orqali ta'lim berishning ma'nosi shundan iboratki, berilgan har bir tushuncha o'quvchining axloqiy va ijtimoiy shakllanishiga xizmat qilishi kerak. Shu bois mamlakatimizning boshlang'ich ta'lim tizimiga STEAM xalqaro dasturini joriy etish jarayoni davom etmoqda. STEAM xalqaro dasturi haqida to'xtalib o'tadigan bo'lsak ushbu qisqartmani yoyilganda, quyidagilarni olamiz: STEAM bu — S — science, T — technology, E — engineering, A — art va M — math. Ingliz tilida bu shunday bo'ladi: tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika. Ushbu yo'nalishlar zamonaviy dunyoda eng mashhur bo'lib kelayotganini unutmag. Shuning uchun bugungi kunda STEAM tizimi asosiy tendentsiyalardan biri sifatida rivojlanmoqda. STEAM ta'limi yo'nalishi va amaliy yondashuvni qo'llash, shuningdek, barcha beshta soha yagona ta'lim tizimiga integratsiyalashuviga asoslangan.

STEAM ta'lim muhitida bolalar bilimga ega bo'ladilar va darhol undan foydalanishni o'rganadilar. Shuning uchun, ular o'sib ulg'ayganlarida va hayotiy muammolarga duch kelganda, atrof muhitning ifloslanishi yoki global iqlim o'zgarishi bo'ladimi, bunday murakkab masalalarni faqat turli sohalardagi bilimlarga tayanib va birgalikda ishlash orqali hal qilish mumkinligini tushunadilar. Bu erda faqat bitta mavzu bo'yicha bilimga tayanish etarli emas.

Amaliy qobiliyatga e'tibor berib, talabalar o'zlarining irodasini, ijodkorligini, moslashuvchanligini rivojlantiradi va boshqalar bilan hamkorlik qilishni o'rganadi. Ushbu ko'nikmalar va bilimlar asosiy ta'lim vazifasini tashkil etadi, ya'ni. bu butun ta'lim tizimi nimaga intilishini.

Yoshlarning imkoniyatlari ularning qobiliyatini rivojlantirish, faolligini oshirishga qaratilgan. Shu munosabat bilan 7-11 yoshli o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini doimiy ravishda rivojlantirish zarur. Bugungi kunda texnologik vositalar qanchalik rivojlangan bo'lmasin, baribir boshlang'ich sinf o'quvchilarining qobiliyatlarini alohida rivojlantirish orqali ularning imkoniyatlarini kengaytirish mumkin. Shuning uchun quyidagilarga e'tibor qaratish tavsiya etiladi:

- O'quv fanlarini o'qitishda o'quvchilar bilan individual ishlash;
- O'quvchi shaxsida malaka tuyg'usini rivojlantirishga e'tibor berish;
- O'quvchilarni tashabbuskorlikka o'rgatish.

Bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish boshlang'ich ta'limda ta'lim-tarbiya jarayonini yuksaltirib, o'quvchilarning malakasini kengaytirishga xizmat qiladi. Bunda ayniqsa "Tarbiya" fanining imkoniyatlaridan oqilona foydalanish kutilgan samarani beradi.

O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim quyidagi imkoniyatlarga ega:

- Maktab binolari zamonaviy talablar asosida qurilgan;
- Sinf xonalari va maktab eng yangi texnologiyalar bilan jihozlangan;
- Boshlang'ich ta'lim dasturlari va o'quv-uslubiy majmualari xalqaro ta'lim standartlariga muvofiq ishlab chiqilgan;
- O'quv fanlarini o'qitishda zamonaviy tajriba mavjud;
- Boshlang'ich ta'lim tizimi professional va fidoyi o'qituvchilar bilan ta'minlangan;
- Jamiyat boshlang'ich ta'limning yuqori saviyada amalga oshirilishidan manfaatdor.

Bularning barchasi Vatanimizning yoshlar oldiga qo'yilgan talab va vazifalarni o'z vaqtida bajarish imkonini bermoqda. Boshlang'ich ta'limda Birlashgan Millatlar Tashkiloti homiyligidagi bir qancha tashkilotlarning xalqaro dasturlari ham ishlaydi. Masalan, 2021-yilda mamlakatimizning boshlang'ich sinf o'quvchilari PIRLS xalqaro ta'lim dasturi tadqiqotida muvaffaqiyatli ishtirok etib, kutilgan darajada tabiiy-ilmiy tushunchalarini namoyish etdi. Demak, yurtimizdagi boshlang'ich sinf o'quvchilari ham jahondagi tengdoshlari qatori ta'lim va tarbiya olmoqda.

Hozirgi kunda mamlakatimizda boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy g'oya asosida tarbiyalash vazifasi bajarilmoqda. Yangi ishlab chiqilgan milliy g'oyaning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- 1) insonparvarlik;
- 2) mehribonlik;
- 3) ijodkorlik

Har bir yosh avlodni insoniyatga mos keladigan yo'l-yo'riqlarini yo'lga qo'yish zarur. Shu bois mamlakatimiz boshlang'ich ta'lim tizimida boshlang'ich sinf bitiruvchilarini ta'lim-tarbiya va hayotga tayyorlashning keyingi bosqichlari masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Masalan, boshlang'ich maktab bitiruvchilari ta'limning quyidagi bosqichlariga tayyorgarlik ko'rishlarini ta'kidlash kerak:

- 1) Umumiy o'rta ta'lim;
- 2) Prezident maktablari;

- 3) Ijod maktablari;
- 4) Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari.

Ta'kidlash joizki, mamlakatimizdagi boshlang'ich ta'lim bunday imkoniyatlarning kengligi bilan e'tiborni tortmoqda. Shu sababli keyingi yillarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim jarayoni chuqurlashib, ularning ijtimoiylashuvi kengaydi. Natijada boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilim olish huquqi va erkinligi kengayib borayotganini alohida e'tiborga molik

2020-yildan boshlab O'zbekistonda boshlang'ich ta'limni xalqaro strategiya va dasturlar asosida rivojlantirish jarayoni faollashtirildi, mamlakatimizda boshlang'ich ta'lim jarayoni esa xalqaro dasturlarning faol sub'ektiga aylandi.

Kuzatish va tahlillarimiz shuni ko'rsatadiki, har bir davlatning boshlang'ich ta'lim tizimini xorijiy davlatlar tajribasidan kelib chiqib rivojlantirish ko'zda tutilgan. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'ziga xos va funksiyalashtirilgan g'oyalar asosida tarbiyalashni belgilaydi. Bularning barchasi har bir davlatda yetishib chiqayotgan boshlang'ich sinf o'quvchilarini tarbiyalashda yagona dasturlarga tayanishni taqozo etadi.

Mamlakatimiz boshlang'ich ta'lim tizimida o'ziga xos tajriba mavjud. Ushbu tajribaning asosiy yo'nalishlaridan biri xalqaro miqyosdagi strategiya va dasturlarni amalga oshirishdir. Bu borada, ayniqsa, keyingi besh yilda samarali ishlar amalga oshirilganini alohida ta'kidlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020-yil 23-sentabrdagi ta'lim to'g'risidagi qonun.
2. Miraliyeva D. Jaxon ta'lim tizimi. o'quv uslubiy majmua. Toshkent 2016
3. Mutalipova M., Imomov M. "Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar" moduli buyicha o'quv-uslubiy majmua. T.: Nizomiy nomli TDPU, 2017
4. K.Xoshimov va S.Ochilov O'zbek pedagogikasi antologiyasi.O'quv qo'llanma. T.1997 y
5. M.E.Axmedova. Pedagogika nazariyasi va tarixi. O'quv qo'llanma T.2011y
6. O'zbekiston Respublikasi Milliy o'quv dasturi.// www.ziyonet.uz.
7. www.ziyonet.uz
8. www.eduportal.uz
9. www.pedagog.uz